

Edyta Majcher-Ociesa¹

„Kupuj wyroby polskie”.

Akcja popierania wytwórczości krajowej w 1928 r. w związku z 10. rocznicą odzyskania niepodległości

Streszczenie

Akcja popierania krajowej wytwórczości w 1928 r. była zaplanowana. Pomysł wyszedł ze sfer rządowych, realizację przekazano wojewodom i starostom, a uczestnictwo należało do społeczeństwa, w tym przedstawiciele organizacji o charakterze społecznym i gospodarczym. Wytyczne zostały przedstawione na zjeździe wojewodów 17 września 1928 r. w Warszawie. Wojewodowie wyznaczyli osoby odpowiedzialne za realizację, opracowano plan działania, spisano pomysły oraz dokonano wyboru organizacji i grup docelowych, które należało zaangażować. Następnie przystąpiono do działania.

Artykuł składa się z pięciu części. W pierwszej przedstawiono założenia akcji promowania krajowych towarów i surowców oraz jej pierwszy etap informacyjny, następnie opisano realizację akcji w podziale na wykonawców i formy realizacji. Opis zamyka podsumowanie akcji i zakończenie. Celem artykułu jest przedstawienie akcji promowania krajowej wytwórczości jako zjawiska pozytywnego i jednoczącego społeczeństwo II Rzeczypospolitej w 1928 r., w ramach obchodów 10. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości.

Słowa kluczowe: 1928 rok, akcja popierania wytwórczości krajowej, ujemny bilans handlowy, II Rzeczpospolita, 10. rocznica odzyskania niepodległości

W roku 1928 Polacy świętowali dziesiątą rocznicę odzyskania niepodległości. Było to bardzo ważne wydarzenie, hucznie obchodzone i jednoczące całe polskie społeczeństwo. Różne środowiska uczyły je w niepowtarzalny sposób, a prasa szeroko opisywała uroczystości (Henning-Michaelis 1928: 5; *Obchód 10-lecia...* 1928: 5; Wierzbicki 2001:

---

¹ Dr hab. Edyta Majcher-Ociesa, Instytut Historii, Wydział Humanistyczny, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, ul. Uniwersytecka 17, 25-406 Kielce, e-mail: emajcher@ujk.edu.pl, nr ORCID: 0000-0002-2722-0543.

379; Durka 2017: 337–351). Również sfery rządowe miały swoją propozycję połączoną z aktualnymi problemami gospodarczymi. Postanowiły odwołać się do wyborów konsumenckich społeczeństwa, aby poprawić strukturę popytu wewnętrznego.

W 1928 r. odnotowano wysokie ujemne saldo w obrotach z zagranicą, najwyższe w całym okresie międzywojennym. Co ciekawe, ujemne saldo bilansu handlowego wystąpiło w okresie poprawy koniunktury. Pokrywano je kredytami z zagranicy, głównie krótkoterminowymi (Landau, Tomaszewski 1971: 293). Alarmujące artykuły ukazywały się w prasie. Uspokajająco tłumaczono to zjawisko zwiększonymi potrzebami w okresie ożywienia gospodarczego w kraju (Turski 1928: 1). Sprowadzano również zboże, ze względu na nieurodzaj, który nawiedził Polskę w roku wcześniejszym.

Na temat pasywnego bilansu handlowego w 1928 r. trwały dyskusje w różnych środowiskach gospodarczych i politycznych w całym kraju (*Położenie gospodarcze...* 1928; *Budżet a bilans...* 1928; M.G. 1928: 1; *Rząd w poszukiwaniu...* 1928; *O podniesienie polskiego...* 1928; „*Bierność*” *naszego bilansu...* 1928). Zapoczątkował je wykład prof. Adama Krzyżanowskiego². Informacje na temat aktualnych kwestii gospodarczych pojawiały się na pierwszych stronach gazet. Niektórzy autorzy zwracali uwagę na wyciek dewiz i złota z Banku Polskiego (*Upust krwi...* 1928), inni na niedostateczny obieg pieniądza w kraju (*Bierność naszego bilansu...* 1928; *Przyczyny słabości...* 1928). Wzywano również społeczeństwo do pracy na rzecz kraju (*Ku Polsce* 1928; ANK, UWKr, sygn. 537: 586). Wątek ujemnego bilansu handlowego pojawiał się też podczas spotkań polityków różnych ugrupowań z wyborcami (ANK, UWKr, sygn. 537: 627). Premier Kazimierz Bartel głosił hasło samoobrony społeczeństwa polskiego przed nadmiernym przywozem zbędnych towarów zagranicznych (ANK, UWKr, sygn. 537: 790). W czerwcu 1928 r. powołano międzyministerialną komisję, która miała określić możliwości uaktywnienia polskiego obrotu towarowego z zagranicą (Łapa 2002: 145). Izba Przemysłowo-Handlowa w Poznaniu również w czerwcu 1928 r. porozumiała się w tej sprawie z Oddziałem Poznańskim Banku Gospodarstwa Krajowego. Rozmowy dotyczyły sposobów wyjścia z tej niekorzystnej sytuacji oraz tego, którym gałęziom przemysłu należy udzielić pomocy kredytowej, tak aby zaktywizować produkcję krajową i ograniczyć import (*Sytuacja przemysłu wielkopolskiego...* 1928: 3). Powstawały różne pomysły promocji rodzimej

---

² W 1928 r. Adam Krzyżanowski został posłem z ramienia Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem. Kierował Komisją Skarbową i był członkiem Komisji Budżetowej. Napisał również książkę pt. *Bierny bilans handlowy* wydaną w Krakowie w 1928 r.

produkcji, m.in. film reklamowy „ilustrujący zawrotne tempo życia stolicy polskiego przemysłu” (*Wielki film propagandowy...* 1928: 3). Film miał zostać nagrany w Łodzi pod patronatem tamtejszego prezydenta miasta Bronisława Ziemięckiego. Realizację zamierzano powierzyć dyrektorowi wytwórni filmowej Ludwikowi Koprowskiemu, a kierownikiem technicznym miał zostać Seweryn Romin – rzeczoznawca filmowy oddziału propagandy Ministerstwa Spraw Zagranicznych. W prasie pojawiały się na początku sierpnia teksty zachęcające konsumentów do kupowania krajowych produktów, a przemysłowców do zwrócenia uwagi na jakość polskich towarów i ich cenę (niezawyżoną), handlowców natomiast do zachwalania polskich towarów, a nie zagranicznych (G. 1928: 1). Mógł być to zabieg celowy mający na celu zaakcentowanie zjawiska i przygotowanie gruntu pod zaplanowaną akcję.

Niniejszy artykuł składa się z pięciu części. W pierwszej przedstawiono założenia akcji promowania krajowych towarów i surowców oraz jej pierwszy etap informacyjny, następnie opisano realizację akcji z uwzględnieniem wykonawców i form realizacji oraz podsumowanie akcji. Tekst zamyka zakończenie. Celem artykułu jest prezentacja akcji promowania krajowej wytwórczości jako zjawiska jednoczącego społeczeństwo II Rzeczypospolitej w 1928 r. wokół obchodów 10. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości.

Założenia akcji

Dnia 17 września 1928 r. w Warszawie odbył się ogólnopolski zjazd wojewodów, podczas którego zostali oni poinformowani o rządowym pomysle na aktywizację bilansu płatniczego. Przekazano im także wskazówki co do postępowania w tej sprawie. Kto był rzeczywistym pomysłodawcą, czyli kto wymyślił i opracował założenia tej akcji, nie udało się ustalić. Na zjeździe omawiano również sprawę polityki aprowizacyjnej i zachęcano wojewodów do czuwania nad polityką zbożową (*Konferencja aprowizacyjna...* 1928)³. Akcja aktywizacji bilansu handlowego miała na celu osiągnięcie samowystarczalności gospodarczej Polski⁴ poprzez świadomy wybór krajowych wyrobów i surowców przez szero-

---

³ Co ciekawe, prasa wspomina o konferencji aprowizacyjnej wojewodów, a nie na temat akcji promującej kupowanie krajowych produktów.

⁴ Samowystarczalność gospodarcza Polski rozumiana była jako proces zwiększania polskiej produkcji towarów do tej pory sprowadzanych z zagranicy. Twórcy koncepcji byli świadomi, że pełnej samowystarczalności gospodarczej Polska nie uzyska, a będzie się do niej dążyło.

kie masy polskich nabywców i konsumentów, co miało doprowadzić do zmniejszenia importu. Zakup towarów zagranicznych należało ograniczyć do potrzeb koniecznych, gdyż od relacji eksport–import zależała równowaga bilansu handlowego i dobrobyt gospodarczy kraju (bezpieczeństwo państwa na płaszczyźnie gospodarczej). Konsumpcja towarów pochodzenia zagranicznego była uzasadniona tylko wówczas, gdy chodziło o towary niezbędne, których nie wyrabiano w kraju albo też produkowano w ilości dotychczas jeszcze niedostatecznej. Realizacja tego planu była związana z 10. rocznicą odzyskania niepodległości przez Polskę. Akcja miała również funkcje propagandowe. Jej celem było pokazanie, że sfery rządowe starają się poprawić niekorzystny bilans handlowy.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych 26 października 1928 r. wydało reskrypt nr 1002/1-28 na temat aktywizacji bilansu płatniczego (handlowego) Polski poprzez preferowanie podczas zakupów produktów i surowców krajowych. Zachęcano również do oszczędności w kwestii aprowizacji. Reskrypt MSW był skierowany do wojewodów, którzy następnie aktywizowali starostów, zrzeszenia gospodarcze, społeczne i inne środowiska (np. młodzież akademicką, nauczycieli, środowiska kombatanckie). W pierwszym etapie realizacji planu wojewodowie nadsyłali swoje pomysły na aktywizację bilansu handlowego Polski do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (na tym etapie angażowano administrację), a następnie przesyłali sprawozdania z realizacji wcześniej opisanych pomysłów. Sprawozdania te były bardzo szczegółowe, posługiwano się konkretnymi przykładami, operowano nazwiskami i nazwami organizacji, określano liczbę uczestników i wykorzystane formy działania.

Inicjatywa mająca na celu preferowanie krajowych produktów była akcją odgórną (pomysł pojawił się najprawdopodobniej w sferach rządowych), nadzorowaną przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, a w terenie przez wojewodów. Realizację powierzono jednak społeczeństwu, tuszując pierwotnego pomysłodawcę: „akcja uświadamiająca społeczeństwo o konieczności zaopatrywania się w towar krajowy nie może wyjść z łona Rządu dla zrozumiałych powodów politycznych, dlatego tą akcją musi się zająć samo społeczeństwo...” (AAN, PRM, sygn. 455: 53). Akcję zainicjowała administracja. W kolejnym etapie miała ona za zadanie aktywizować organizacje społeczne i gospodarcze. Świadomi wytycznych wypracowanych przez sfery rządowe byli wojewodowie. Wojewoda pomorski oparł się „na platformie społecznej, pozarządowej”. Jak sam stwierdził, „kierowałem się wytyczną, że inicjowanie, a następnie popieranie tej akcji należy do czynników rządowych, jako najlepiej zorientowanych w sytuacji gospodarczej – że natomiast prowadzić i skutecznie rozwijać ją może jedynie samo społeczeństwo, z swemi

organizacjami na czele, albowiem akcja ta, jeżeli ma rzeczywiście osiągnąć skutek, wynikać winna samorzutnie z głębokiego przeświadczenia społeczeństwa o jej wielkiej doniosłości” (AAN, PRM, sygn. 455: 13). Zdawano sobie również sprawę z zagrożeń takiego projektu. Pomysłodawcy opracowali na tyle ogólne wytyczne, aby pozwolić realizatorom na twórcze pomysły i działanie według uznania, swoich możliwości i potencjału lokalnego (AAN, PRM, sygn. 455: 38).

Natomiast w Warszawie 29 września 1928 r. odbyła się narada wpływowych przedstawicieli kół gospodarczych związanych również ze sferami rządowymi (uczestniczyli w niej m.in. b. minister Czesław Klarner, b. minister Wiesław Chrzanowski, Andrzej Jeziorański, Stanisław Wartalski, poseł Wacław Wiślicki, poseł Henryk Brun, poseł Edward Idzikowski, Bogusław Herse, Drzewiecki, Jakóbcowski, Chełmoński). Spotkanie dotyczyło problemów przemysłu i handlu. Sfery gospodarcze postanowiły wesprzeć sfery rządowe w sprawie unormowania bilansu handlowego. Zastanawiano się nad sposobami intensyfikacji produkcji, uniezależnienia się od nadmiernego i często zbędnego importu (*Wspólne wysiłki...* 1928: 2).

Pierwszy etap akcji (aktywizacja administracji)

W pierwszym etapie realizacji projektu wojewodowie przeprowadzili szeroką akcję informacyjną. Zwoływano spotkania ze starostami i analizowano możliwości działania. W woj. kieleckim wojewoda Władysław Korsak pisał: „w tym celu odbyłem szereg konferencji z poszczególnymi szefami władz II instancji i podległymi mi Starostami oraz spowodowałem systematyczną akcję prasową we wszystkich niemal pismach, wydawanych na obszarze podległego mi Województwa. We wszystkich innych powiatach prace nad zorganizowaniem odnośnych Komitetów i ich działalności są w pełnym toku. Ponadto szereg organizacji społecznych wydało do swych członków i społeczeństwa odnośne odezwy, deklarując swój akces do tej akcji. Po uroczystościach w dniu 11 listopada br. zwołany zostanie zjazd dla zorganizowania Komitetu Ogólno-Wojewódzkiego. Sprawa ta będzie również przedmiotem rozważań na zjeździe podległych mi Starostów, który zwołuję na dzień 5 listopada br.” (AAN, PRM, sygn. 455: 57). Wojewodowie organizowali również narady z przedstawicielami sfer gospodarczych: wojewoda wileński Władysław Raczkiewicz zwołał posiedzenie Zarządu i sekcji ekonomicznej Wojewódzkiego Komitetu Regionalnego (AAN, PRM, sygn. 455: 2), a wojewoda warszawski aktywizował

sekcję gospodarczą Wojewódzkiego Komitetu Regionalnego oraz Wojewódzką Komisję Rolniczą.

Jednym z bardziej kreatywnych uczestników akcji był Komisarz Rządu m.st. Warszawy Władysław Jaroszewicz. Sugerował on dwie drogi działania. Pierwsza to prowadzenie akcji doraźnej – propagandowej, polegającej na propagowaniu wśród społeczeństwa wytwórczości krajowej i kształtowaniu przychylniej opinii dla produktów krajowych wśród konsumentów, producentów i kupców. Ta droga pełniłaby funkcję pomocniczą. Druga droga, ważniejsza, polegałaby na wydaniu przez Rząd szeregu podstawowych rozporządzeń popierających rolnictwo i te gałęzie przemysłu, które miały znaczenie dla rozwoju kraju, dotyczyłyby również polityki kredytowej i wreszcie polityki celnej.

Wojewoda lwowski omówił sprawę akcji na zjeździe starostów województwa lwowskiego i polecił starostom „ażeby w swoich powiatach podjęli pracę celem zainteresowania społeczeństwa powyższą akcją, nawiązali kontakt z instytucjami działającymi w tym kierunku i dążyli do ożywienia działalności tych instytucyj, a przedewszystkiem prowincjonalnych kół stowarzyszenia Ligi Pomocy Przemysłowej” (AAN, PRM, sygn. 455: 33). Wojewoda tarnopolski dr Mikołaj Kwaśniewski zwołał na 9, 10 i 11 października 1928 r. w Urzędzie Wojewódzkim zjazd starostów powiatowych poświęcony bieżącym zagadnieniom gospodarczym.

Wojewoda lubelski Antoni Remiszewski informował, że wydane zostały do wszystkich starostw na podległym mu województwie specjalne pisma okólne zawierające zarządzenia i instrukcje w sprawie aktywizacji bilansu handlowego oraz zwołane spotkania „przy udziale sąsiednich starostów w większych ośrodkach jak: w Białej, Chełmie, Siedlcach, Zamościu i Lublinie”. Planowano powołać do życia powiatowe oddziały Ligi Samowystarczalności Gospodarczej „przy udziale wszystkich organizacji społecznych a w pierwszym rzędzie stowarzyszeń kupców i przemysłowców obu wyznań, samorządu szkolnictwa i młodzieży” (AAN, PRM, sygn. 455: 40–41).

Po akcji informacyjnej wojewodowie przystąpili do kontroli efektów. Skuteczny przy realizacji wytycznych okazał się nacisk administracyjny. Inspiratorami akcji na terenie powiatów byli starostowie, których działalność w tym kierunku była kontrolowana przez wojewodów. W woj. łódzkim wojewoda stwierdził: „w związku z tem przeprowadziłem w ostatnim czasie inspekcję powiatu łaskiego, piotrkowskiego, konińskiego, kolskiego i słupeckiego. Na miejscu stwierdziłem, iż starostowie wykonali dotąd przeważnie wszystkie moje zarządzenia i czynią wszystko, by powstałe komitety spełniały należycie zadanie, do którego zostały powołane” (AAN, PRM, sygn. 455: 30-31). Podczas przeprowa-

dzania akcji wojewodowie organizowali zebrania, na których aktywizowali uczestników. Dnia 4 listopada w sali Rady Miejskiej w Lublinie odbyło się pod przewodnictwem wojewody Antoniego Remiszewskiego zebranie delegatów powiatowych Ligi Samowystarczalności Gospodarczej. W przemówieniu wojewoda wskazał zebranim na konieczność kontynuowania trwałej samowystarczalności gospodarczej wśród społeczeństwa, w szczególności podkreślając znaczenie podniesienia jakościowego i ilościowego wytwórczości regionalnej oraz popierania szkolnictwa zawodowego (AAN, PRM, sygn. 455: 37).

Wojewoda białostocki Karol Kirst w związku z akcją mechanizacji piekarń polecił starostom dołożyć wszelkich starań, ażeby mechaniczne sita i misiäarki nabywano u firm krajowych. Od spełnienia tego warunku starostowie uzależnili udzielenie kredytów z komunalnych kas oszczędności (AAN, PRM, sygn. 455: 28). Wojewoda poznański wystąpił „do naczelników władz niezespólonych II instancji z wezwaniem do pokrywania potrzeb ich urzędów możliwie towarami wytworzonymi w kraju – dla władz mi podległych wydałem w tymże duchu utrzymane zarządzenie. Zarazem wezwałem szefów władz niezespólonych, jak i podległych mnie, aby hasło kupowania towarów krajowych propagowali wśród swych urzędników” (AAN, PRM, sygn. 455: 25). W podobnym tonie w woj. krakowskim prezes Józef Greger głosił konieczność czynienia zakupów krajowych przez instytucje rządowe, co dotychczas nie zawsze było respektowane (AAN, PRM, sygn. 455: 56).

Sfery rządowe nie do końca były przygotowane na rozmiar akcji i chyba na jej kierunek. Wojewoda pomorski poprosił Ministerstwo Przemysłu i Handlu o listę towarów krajowych, które należy promować. Wojewoda śląski natomiast chciał poznać listę towarów importowanych, które należało deprecjonować. Zainteresowani nie mogli uzyskać takich, wydawałoby się podstawowych, informacji. Radzono sobie w tej kwestii w różny sposób. W woj. nowogrodzkim organizacje kupieckie i rzemieślnicze stosowały oznaczenie pochodzenia towarów na opakowaniu oraz sporządzono wykaz towarów zagranicznych dla klientów i członków organizacji biorących udział w akcji. Wprawdzie 21 grudnia 1927 r. ogłoszono rozporządzenie Rady Ministrów o oznaczaniu pochodzenia niektórych towarów krajowych w wewnętrznym handlu detalicznym (DzU 1928, poz. 43; DzU 1929, nr 50, poz. 409; *Prawo przemysłowe* 1934: 362–363), ale akcja ta nie osiągnęła widocznie zamierzonych rezultatów. Dopytywano się również o finansowanie działalności. Wojewoda pomorski jako jedyny poprosił o pieniądze na prowadzenie tej akcji, w kwocie 3000 zł na trzy miesiące. W pozostałych województwach nie liczono na pomoc finansową państwa.

Wykonawcy (druga faza akcji)

W drugiej fazie akcja promowania krajowej wytwórczości miała się opierać na organizacjach społecznych i gospodarczych, przy wsparciu m.in. Policji Państwowej, Straży Pożarnej, kolejarzy, urzędników. Wojewodowie w podobny sposób pojmowali hasła akcji i aktywizowali podobne środowiska. Można jednak wskazać różnice regionalne.

Na uwagę zasługuje aktywność wojewodów na Kresach Zachodnich. Wojewoda pomorski Wiktor Lamot akcję aktywizacji bilansu płatniczego postanowił oprzeć na dwóch organizacjach społecznych: Związku Towarzystw Powstańców i Wojaków („jako organizacji na Pomorzu najliczniejszej (około 30 000 członków zrzeszonych w około 500 kołach), a przytem w działalności swej najbardziej sprawnej i ruchliwej” (AAN, PRM, sygn. 455: 13) oraz na Okręgu Pomorskiego Związku Obrony Kresów Zachodnich („silnego intelektualnie i również popularnego, jakim jest Związek Obrony Kresów Zachodnich, skupiający czołowe jednostki wszystkich sfer inteligencckich na Pomorzu”, AAN, PRM, sygn. 455: 15). Wojewoda doceniał pracę Związku Towarzystw Powstańców i Wojaków: „Skupia on w sobie wszystkie jednostki, które brały czynny udział w przygotowaniu i przeprowadzeniu przewrotu politycznego, mającego na celu przyłączenie Pomorza do Odrodzonej Polski, są to jednostki z wszystkich sfer, wyrobione i zahartowane w pracy narodowej i społecznej” (AAN, PRM, sygn. 455: 13-14). Emanacją tych dwóch organizacji był utworzony Pomorski Komitet Popierania Przemysłu Krajowego z siedzibą w Grudziądzu.

Wojewoda śląski Michał Grażyński zwołał 10 października 1928 r. zebranie Ligi Gospodarczej Województwa Śląskiego (dalej: LGWŚ), które odbyło się w sali Sejmu Śląskiego. Pod pismem podpisał się wicewojewoda Zygmunt Żurawski (Skrzypek 2012). W spotkaniu tym wzięli udział reprezentanci władz wojewódzkich, komunalnych, duchowieństwa, przedstawiciele poszczególnych organizacji przemysłowych, handlowych, rzemieślniczych i kulturalno-oświatowych. Przewodniczącym zebrania był marszałek Sejmu Śląskiego Konstancy Wolny, co podkreślało wagę tej inicjatywy. Zebraniem przekazano, że „celem Ligi będzie zorganizowanie społeczeństwa do walki z zalewem towarów zagranicznych, oraz uświadomienie o konieczności popierania przemysłu i wytwórczości krajowej” (AAN, PRM, sygn. 455: 17). Zostały wygłoszone dwa referaty: przez Dyrektora Izby Handlowej w Katowicach inż. Romana Brzeskiego (Brzeski 1927) i dyrektora Jerzego Sawickiego. Na zebraniu wybrane zostały: Naczelny Komitet Obywatelski i Komitet Wykonawczy. Zaproponowano konkretne rozwiązania: „1) Wezwać

wszystkie istniejące na terenie Województwa instytucje, organizacje i związki do przystąpienia do LGWS w charakterze członków czynnych w wymienionych sekcjach, 2) Wydanie, podpisanej przez wszystkie zgłoszone instytucje, organizacje i związki, odezwy do społeczeństwa, wzywającej do popierania wytwórczości krajowej, 3) Opracowanie programów pracy poszczególnych sekcji wraz z prowizorycznym budżetem, 4) Uruchomienie przy Sekretariacie Biura Porad informacyjno-statystycznego, 5) Nawiązanie styczności z Ministerstwem Przemysłu i Handlu celem uzyskania wykazów artykułów importowych na teren Województwa Śląskiego, 6) Nawiązanie kontaktów z podobnymi organizacjami powstałymi na terenie innych Województw, celem współpracy, 7) Zainicjowanie powołania do życia centralnej organizacji Ligi, w skład której powinni wejść przedstawiciele wszystkich Komitetów, działających na terenach innych Województw, 8) Utworzenie Komitetów powiatowych i gminnych, 9) Opracowanie programu pracy Biura Porad” (AAN, PRM, sygn. 455: 17). W Katowicach w 1928 r. powstało Śląskie Towarzystwo Wystaw i Propagandy Gospodarczej (*Działalność Śląskiego Towarzystwa...* 1929).

W innych województwach wytyczne były równie szczegółowe. W Białymstoku 12 października 1928 r. w sali Rady Miejskiej odbyło się zebranie obywatelskie przy współudziale przedstawicieli przemysłu i handlu pod hasłem popierania rodzimej wytwórczości. Po długiej dyskusji podjęto uchwałę popierającą inicjatywę Prezydium Obwodu Północnego Związku Obrony Kresów Zachodnich. Zebranie wybrało Komitet Ściszejszy i sekcje oraz planowano opracowanie szczegółowego planu pracy w myśl referatu prezesa Obwodu Północnego Związku Obrony Kresów Zachodnich C. Galesiewicza (Mroczo 1977). Na omawianym zebraniu został powołany Komitet Obywatelski Popierania Wytwórczości Krajowej w Białymstoku z podziałem na Komitet Ściszejszy i cztery sekcje. Przydzielono sekcjom konkretne zadania: „Sekcja organizacji kół i pokazów towarów krajowych miała na celu organizację kół propagandowych, których członkowie mają podpisywać deklaracje w sprawie nabywania tylko wyrobów krajowych. Do zadań tej sekcji należało organizowanie odczytów, wieców oraz wydawanie specjalnych odznak i znaczków. Sekcja szkolna miała za zadanie propagandę przemysłu krajowego wśród młodzieży oraz organizację wyrobu ozdób na choinki Bożego Narodzenia. Sekcji publicystycznej powierzono wydawanie i rozpowszechnianie ozdobnych albumów poszczególnych gałęzi przemysłu krajowego, propagandowych pocztówek, afiszy, ogłoszeń, organizowanie kampanii prasowych i t.p. Sekcja finansowa miała za zadanie zdobycie funduszy na zrealizowanie akcji poszczególnych sekcji oraz

uskutecznianie kontroli sum wydatkowanych. Akcję bojkotu towarów zagranicznych ujął w swe ręce Związek Obrony Kresów Zachodnich (obwód północny)” (AAN, PRM, sygn. 455: 27–28).

Komisarz Rządu m.st. Warszawy zwrócił się o pomoc przy realizacji akcji do przedstawicieli różnych środowisk: politycznych (np. regionalnej grupy posłów BBWR), społecznych (np. Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet, Związku Rezerwistów i b. Wojskowych, Ligi Obrony Powietrznej Państwa), gospodarczych (np. Kupiectwa Hurtowego i Drobnego, Cukierników, Stowarzyszenia Techników).

W woj. krakowskim propagowaniem akcji zajęło się Zjednoczenie Mieszczańskie, które było dużą organizacją i które rozwinęło szeroką działalność w kierunku zwalczania importu zagranicznego. Zarząd Zjednoczenia zwołał zebranie, na którym uchwalono i złożono przyrzeczenie niesprowadzania i niekupowania towarów zagranicznych (AAN, PRM, sygn. 455: 50). Sprawa aktywizacji bilansu handlowego była omawiana na spotkaniu 5 października 1928 r. w gabinecie wojewody (spotkanie było poświęcone kwestii walki z drożyzną na terenie woj. krakowskiego). W obradach wzięli udział przedstawiciele różnych środowisk. O wadze spotkania świadczy jego skład. Oprócz wojewody krakowskiego Ludwika Darowskiego, wiceprezydentów Witolda Ostrowskiego i dr. Ludwika Schneidera obecni byli: Józef Greger (prezes Izby Skarbowej w Krakowie), dr Tadeusz Dyboski (poseł), dr Mieczysław Kaplicki (prezes Związku Strzeleckiego w Krakowie), pani pułkownikowa Kostrzewska (przedstawicielka Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet), inż. Piotr Król, Edmund Makowski (dyrektor Banku Polskiego w Krakowie), dr Rudolf Radzyński (referent gospodarczy BBWR w Krakowie), Ludwik Strojek (przedstawiciel P.A.T.), Jan Wolny (prezes Zjednoczenia Mieszczańskiego). Spotkanie miało charakter tajny („przedmiotem niniejszej konferencji, którą należy uznać za poufną” AAN, PRM, sygn. 455: 53). Na spotkaniu u wojewody krakowskiego poruszano różne wątki. Ostrowski zauważył, że przyczyną sprowadzania towarów zagranicznych jest samo społeczeństwo, które żąda od kupca konkretnego towaru, a kupiec jest tylko wykładnikiem życzeń społeczeństwa. Zwracając się do przedstawicielek kobiet, zaznaczył, że „one głównie, mając w swych rękach gospodarstwo domowe, mogą i powinny w tym kierunku wyteńczyć swą działalność, aby zmienić dotychczasowy zwyczaj u kobiet kupowania towaru zagranicznego, szczególnie artykułów konfekcyjnych”. Zofia Szydłowska, nawiązując do słów wojewody, przyznała, że akcję taką można uznać za konieczną, że Stowarzyszenie Kobiet, którego ona jest przedstawicielką, zapoczątkowało z okazji zbliżających się świąt Bożego Narodzenia sprzedaż wyrobów ręcznych członków

tego stowarzyszenia. Uznała także za konieczny „obowiązek wykorzenia w społeczeństwie bardzo głęboko tkwiącego tego nałogu” (AAN, PRM, sygn. 455: 55). Oddział krakowski ogólnopolskiego Stowarzyszenia Pracy Obywatelskiej Kobiet powstał w 1928 r. (Dufurat 2013: 177). 8 października odbyło się posiedzenie Zjednoczenia Mieszczańskiego pod przewodnictwem prezesa, z udziałem posła Henryka Mianowskiego, w celu: „zainicjowania wielkiego zebrania publicznego ludności miasta Krakowa w sprawie obrony wytwórczości krajowej przed inwazją wyrobów zagranicznych i obrony bilansu handlowego” (ANK, UWKr, sygn. 537: 690). W styczniu 1929 r. Zjednoczenie Mieszczańskie w Krakowie zaczęło wydawać tygodnik „Zjednoczenie”.

W województwie łódzkim w sprawozdaniu wojewody analizowano sytuację w poszczególnych miastach. W Łodzi powstało Towarzystwo Przyjaciół Wytwórczości Krajowej, które na posiedzeniu 29 października postanowiło prowadzić akcję „popularyzacji hasła wstrzymania się od zakupów towarów zagranicznych i popierania wyłącznej wytwórczości krajowej, a to przez wygłaszanie odczytów, wydawanie odezw i rozpowszechnianie ulotek”. Prezesem Towarzystwa został Zygmunt Fiedler – kupiec z Łodzi (AAN, PRM, sygn. 455: 46). W Radomsku powołano do życia Ligę Samowystarczalności Gospodarczej (AAN, PRM, sygn. 455: 29), a w Turku stowarzyszenie Liga Niezapominajki (AAN, PRM, sygn. 455: 30). W Wieluniu zarejestrowano Komitet Powiatowy oraz 28 lokalnych komitetów pn. Liga Obrony Wytwórczości Krajowej (AAN, PRM, sygn. 455: 30). W Koninie powstało stowarzyszenie Powiatowy Komitet Popierania Wytwórczości Krajowej, w skład którego weszli przedstawiciele związków polskich i żydowskich kupców oraz cechów rzemieślniczych (AAN, PRM, sygn. 455: 46–47).

W woj. lubelskim zawiązany został Tymczasowy Komitet Wojewódzki Ligi Samowystarczalności Gospodarczej z siedzibą w Lublinie, w skład którego wchodziło 20 osób spośród przedstawicieli producentów i konsumentów, pod przewodnictwem prezesa Związku Kupców inż. Teodora Millera. Zgodnie z ustalonymi przez ten Komitet wytycznymi w każdym powiecie powołane zostały komitety lokalne, których zadaniem było prowadzenie akcji na terenie powiatów, przenikanie do najszerzych mas społeczeństwa w miastach, miasteczkach i na wsiach (AAN, PRM, sygn. 455: 39).

Wojewoda stanisławowski dr Aleksander Morawski powołał do życia Wojewódzki Komitet Propagandy Wytworów Przemysłu Krajowego. W jego skład weszli reprezentanci społeczeństwa polskiego, ruskiego i żydowskiego (AAN, PRM, sygn. 455: 18). Akcję wśród społeczeństwa postanowiono przeprowadzić poprzez „zorganizowanie komitetów dla

propagandy wytworów przemysłu krajowego i to warstwami społecznymi i narodowościowymi, które w możliwie najkrótszym czasie połączą się razem dla wspólnego celu”, natomiast wśród sfer handlowych i przemysłowych podzielono na dwa etapy. Plan był następujący: „a) ogólne zebrania kupców i przemysłowców na których w obszernych, przystosowanych do środowiska referatach należy się uwypuklić całe zagadnienie, przedstawiając niebezpieczeństwo dalszego importu towarów obcych, korzyści z popierania wytworów przemysłu krajowego i przestrzeże się przed dalszym forsowaniem obcych towarów. b) Zbieranie poszczególnych branż kupieckich i szczegółowe omawianie z każdą branżą sprawy importu i popierania przemysłu krajowego; założony zostanie w Stanisławowie «Instytut Popierania Handlu Wewnętrznego», który uzyskawszy z Ministerstwa Przemysłu i Handlu ewent. Lewiatana czy też innych zrzeczeń przemysłowców dla każdej poszczególnej branży jaknajdokładniejsze wykazy wytworów przemysłu krajowego, prospekty, wzory, cenniki etc., stać będzie do dyspozycji każdego kupca tak, że nikt nie będzie się mógł wymówić, iż nie wie, czy i gdzie w Polsce dany towar jest wyrabiany, jak wygląda, ile kosztuje etc.” (AAN, PRM, sygn. 455: 18).

Wojewoda nowogrodzki Zygmunt Beczkowicz zawiadamiał w piśmie z 5 listopada, iż akcja aktywizacji bilansu handlowego na terenie województwa oparta została organizacyjnie na utworzonych w poszczególnych powiatach komitetach gospodarczych pod różną nazwą, w skład których wchodziły osoby zajmujące wybitne stanowiska w organizacjach społecznych, bądź w ogóle osoby popularne wśród miejscowego społeczeństwa (AAN, PRM, sygn. 455: 45). Podobnie w województwie kieleckim powstały w poszczególnych ośrodkach Komitety Obywatelskie, grupujące przedstawicieli wszystkich warstw społeczeństwa, pozostające pod przewodnictwem wpływowych i popularnych jednostek, a równocześnie instruowane przez wojewodę i podległych mu starostów (AAN, PRM, sygn. 455: 57). W Pińczowie Komitet utworzył oddział miejscowej Ligi Samowystarczalności Gospodarczej.

W akcję promowania krajowej wytwórczości starano się zaangażować w pierwszej kolejności kupców i rzemieślników, następnie przemysłowców, duchownych, nauczycieli, studentów i uczniów. Grupami docelowymi akcji byli niewątpliwie kupcy i rzemieślnicy. Wojewoda wileński zorganizował spotkanie zrzeczeń kupców wileńskich. Na 4 listopada 1928 r. zwołano dwa zebrania kupców i rzemieślników w Piotrkowie (woj. łódzkie). W Radomiu przewodniczącym został prezes Stowarzyszenia Kupców Polskich Stanisław Wierzbicki (AAN, PRM, sygn. 455: 57; Kielska 2010: 94). W Łasku (woj. łódzkie) kupiectwo zostało zobowiązane do sprowadzania

wyłącznie wyrobów krajowych, natomiast przełożeni cechów w pow. łaskim mieli zwoływać zebrania rzemieślników w celu uświadamiania ich o znaczeniu nabywania surowców i półfabrykatów produkcji krajowej dla aktywizacji bilansu handlowego (AAN, PRM, sygn. 455: 47).

W województwie poznańskim aktywizacją środowisk przemysłowych kierował Związek Obrony Przemysłu Polskiego zrzeszający miejscowych fabrykantów. Efekty tej akcji były skromne, ale „nawoływania Rządu wzbudziły intensywniejszą i bardziej wydajną pracę w tym kierunku” (AAN, PRM, sygn. 455: 24-25). W Kielcach przewodniczącym Komitetu Obywatelskiego był Modest Grzybowski, prezes Stowarzyszenia Kupców Polskich i dyrektor zakładu „Marmury Kieleckie”, a w Opatowie przewodniczącym Komitetu miał być Wincenty Klepacki, dyrektor Fabryki Wyrobów Ogniotrwałych, inż. Władysław Klepacki w Ostrowcu (AAN, PRM, sygn. 455: 57). 8 października 1928 r. w Kołomyi odbyło się zebranie kupców i przemysłowców okręgu kołomyjskiego, w którym wzięło udział około 60 osób. Po referatach delegatów komitetu i ożywionej dyskusji uchwalono jednogłośnie rezolucję za popieraniem tylko wytwórczości krajowej. Zebranie o podobnym przebiegu odbyło się w Stanisławowie i w Stryju.

W Krakowie działała Liga Pomocy Przemysłowej, która powstała przed I wojną światową. Na swoim koncie miała już osiągnięcia. Liga uratowała przed likwidacją cukrownię przeworską „gdy cukrownia przeworska nie wstąpiła przed wojną do kartelu cukrowniczego i groził jej krach, dzięki tylko Lidze utrzymała się, Liga bowiem tą sprawą jak najenergiczniej zajęła się i każdą swoją placówkę do tego celu wykorzystwała” (AAN, PRM, sygn. 455: 54). W woj. lwowskim akcją oparto na prowincjonalnych kołach stowarzyszenia Liga Pomocy Przemysłowej. Stowarzyszenie to posiadało chlubną kartę w historii rozwoju przemysłu krajowego na terenie Małopolski przed I wojną światową. Było popularne i popierane przez społeczeństwo. Liga Pomocy Przemysłowej z siedzibą we Lwowie istniała od roku 1905. Celem towarzystwa było podejmowanie działań i popieranie dążeń do umacniania i rozpowszechniania polskiego przemysłu, a w szczególności popieranie istniejących i tworzenie nowych placówek produkcji przemysłowej, rozszerzanie wiedzy fachowej wśród pracowników tych działów i uświadamianie społeczeństwa o stanie i warunkach rozwoju przemysłu rodzimego (AAN, PRM, sygn. 455: 33). Do zarządu Ligi wchodził Andrzej Lubomirski jako przewodniczący, Władysław Terenkoczy i Bolesław Lewicki jako zastępcy, sekretarzem został ks. Stanisław Sokołowski.

Zainteresowano się również udziałem w akcji kobiet. W Olkuszu przewodniczącą Komitetu Obywatelskiego była generałowa Wieńczy-

sława Buchowiecka z d. Miłkowska (żona gen. Stefana Buchowieckiego), prezesowa Komitetu Pracy Obywatelskiej Kobiet. Komitet ten przeprowadził akcję propagandową w zakresie zrezygnowania z kupowania towarów zagranicznych, odbywając rozmowy z miejscowymi kupcami (AAN, PRM, sygn. 455: 57). W dniu 4 listopada w Lublinie w sali kina „Corso” odbył się wielki wiec obywatelski, na którym przemawiała m.in. Janina Komornicka ze Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet. Zwróciła się szczególnie do kobiet, aby nie kupowały towarów zagranicznych.

Kolejną grupą zaangażowaną w akcję byli bankierzy. W woj. stanisławowskim w skład Wojewódzkiego Komitetu Propagandy Wytworów Przemysłu Krajowego wszedł jako przewodniczący dyrektor Banku Gospodarstwa Krajowego Oddziału w Stanisławowie dr Józef Drzewicki. Wojewoda lubelski donosił, iż sprawą powyższą zainteresował kierowników Kas Komunalnych na terenie województwa na zjeździe 21 października 1928 r. (AAN, PRM, sygn. 455: 38). Krakowski Oddział Banku Polskiego reprezentowany przez dyrektora Edmunda Makowskiego, który „roztoczył energiczną w tym kierunku akcję i przy dyskoncie weksli kupców żąda faktur, w celu przekonania się, czy udzielony kredyt zostanie spożytkowany na pokrycie zobowiązań krajowych, czy zagranicznych. Jeżeli okazywało się, że kredyt potrzebny był na opłacenie importu zagranicznego, to p. dyrektor Makowski weksla takiego nie przyjmuje do dyskonta” (AAN, PRM, sygn. 455: 50).

Temat niedostatecznej konsumpcji towarów krajowych rozpowszechniony został wśród nauczycieli oraz uczniów. Uczniowie angażowali się w prowadzenie akcji oraz sami słuchali wykładów. 27 października w Słupcy (woj. łódzkie) nauczyciel Stefan Rybarczyk przeprowadził akcję agitacyjną na zebraniu nauczycielskim i podczas obrad rady gminnej (AAN, PRM, sygn. 455: 29). W Łęczycy (woj. łódzkie) na czele Ligi Popierania Wytwórczości Krajowej stał inspektor szkolny Karol Jan Górczany (AAN, PRM, sygn. 455: 47). W powiecie konińskim (woj. łódzkie) część nauczycieli wygłaszała odczyty. W woj. nowogrodzkim do akcji została zaangażowana młodzież szkolna, która odpowiednie hasła w różnej postaci przynosiła do domu ze szkoły. W Łasku (woj. łódzkie) nauczyciele w gimnazjach i szkołach powszechnych urządzali podczas lekcji pogadanki z dziećmi (AAN, PRM, sygn. 455: 47). Komisarz Rządu m.st. Warszawy zasugerował pracę również z młodzieżą, propagując tworzenie w szkołach specjalnych kół młodzieży mających na celu reklamowanie wyrobów polskich. Również w woj. stanisławowskim ważną rolę odgrywała młodzież szkolna. Do niej skierowana została akcja 11 listopada, czyli w dzień Święta Niepod-

ległości. Młodzież miała wysłuchać referatów, wykładów i pogadarek, a całą akcję przedstawiano jako „żywy pomnik młodzieży dla Polski” (AAN, PRM, sygn. 455: 20). Wojewoda lubelski zwrócił uwagę na potrzebę popierania szkolnictwa zawodowego: „Wobec braku wykwalifikowanych sił rzemieślniczych Komitety LSG popierać będą szkolnictwo zawodowe” (AAN, PRM, sygn. 455: 37).

W województwach: lwowskim, wileńskim, lubelskim, poznańskim, krakowskim i warszawskim w akcję zaangażowana była również młodzież akademicka. Studenci rzeczywiście byli aktywni. W Warszawie 22 października 1928 r. odbyła się manifestacja młodzieży akademickiej. Uczestnicy zbrali się na podwórzu Uniwersytetu, po wiecu urządzili pochód przez miasto. Nieśli transparenty dotyczące bilansu handlowego (*Manifestacja akademików...* 1928: 3). Również w październiku 1928 r. w Warszawie odbyły się manifestacje studentów skierowane przeciwko importowi. Ich uczestnicy zburzyli płot i rusztowanie przed budowanym sklepem konfekcyjnym „Old England” na Krakowskim Przedmieściu. Na ścianach namalowano napisy „Kupuj wyroby polskie” i „Czy brak nam polskich fabryk”. Następnie młodzież akademicka udała się do ratusza i na ręce prezydenta miasta Zygmunta Słomińskiego złożyła petycję domagającą się ograniczenia importu towarów luksusowych (*Manifestacja w Warszawie...* 1928: 4). Na uwagę zasługuje również akcja młodzieży akademickiej w Krakowie. Tutejsi akademicy zawiązali Akademicki Komitet Ligi Samowystarczalności Gospodarczej, mający na celu organizację czynnego zaangażowania całego społeczeństwa w walkę z biernym bilansem handlowym poprzez popieranie krajowej produkcji i wstrzymywanie się od kupowania towarów importowanych. Krakowski Komitet Akademicki zorganizował 26 października dla poparcia Ligi wiec młodzieży, w którym wzięło udział około 350 osób. Liga ta działała w porozumieniu z Ligą Akademicką w Warszawie. Natomiast 8 listopada odbył się w Krakowie pochód ulicami miasta zorganizowany przez Ligę Samowystarczalności Gospodarczej. Poprzedził go wiec akademicki w Sali Kopernika Coll. Novi. W pochodzie wzięło udział około 2 tys. osób (AAN, PRM, sygn. 455: 51; ANK, UWKr, sygn. 537: 752, 787, 786). Ciekawą reklamę krajowej wytwórczości zaprezentowali studenci w Lublinie 4 listopada (niedziela). Objeżdżali oni autami ciężarowymi miasto, rozrzucając odezwy o mającym się odbyć wiecu i rozdając odpowiednie broszurki. Wozy miejskiej Straży Pożarnej objeżdżały dzielnice robotnicze, kolportując odezwy Ligi Samowystarczalności Gospodarczej. Akcje te na pewno zaciekały mieszkańców Lublina. Również w woj. lwowskim odnotowano zwiększoną aktywność młodzieży akademickiej. Powołano do życia istniejące już przed I wojną światową

wśród młodzieży na wyższych uczelniach we Lwowie organizacje, urządzając wiece propagandowe (AAN, PRM, sygn. 455: 35–36).

Wojewodowie korzystali również ze wsparcia duchowieństwa, m.in. w województwach śląskim, lubelskim, kieleckim, nowogrodzkim. W Zagłębiu Dąbrowskim tymczasowym przewodniczącym Komitetu Obywatelskiego był ks. prałat Teodor Urbański, a w Pińczowie – ks. dziekan Konstanty Aksamitowski (AAN, PRM, sygn. 455: 57). Wojewodowie lubelski i nowogrodzki donosili w sprawozdaniach, że zapewnili sobie poparcie dla akcji wśród duchowieństwa (AAN, PRM, sygn. 455: 41). W Łasku (woj. łódzkie) postanowiono, że duchowieństwo wszystkich wyznań z ambon będzie nawoływać wiernych, by kupowali tylko wyroby krajowe (AAN, PRM, sygn. 455: 47).

Do udziału w omawianej inicjatywie zachęcano również polityków. Akcja była popierana przez BBWR, czyli partię prorządową. W województwie pomorskim oddźwięk był zauważalny również w prasie stronnictwa narodowo-demokratycznego, „którego pierwotna rezerwa, a nawet negatywne stanowisko wobec poczynań Rządu w tej sprawie, uległo zasadniczej zmianie co przypisuję głównie powierzeniu tej akcji Związkowi Tow. Powst. i Woj. [Związek Towarzystw Powstańców i Wojaków], skupiającemu, jak wspomniałem, jednostki wszystkich sfer, a więc i wszystkich stronnictw na Pomorzu” (AAN, PRM, sygn. 455: 14). W województwie łódzkim mężowie zaufania BBWR podjęli się przeprowadzenia szerokiej akcji reklamowej wśród kupiectwa: rejent Gregorkiewicz w Słupcy, dr. Lidmanowski w Zagórowie, a Franciszek Tylman w Kleczewie (AAN, PRM, sygn. 455: 29). W woj. stanisławowskim w skład Wojewódzkiego Komitetu Propagandy Wytworów Przemysłu Krajowego wszedł jako przewodniczący poseł dr Teodor Seidler.

Co ciekawe, w akcję w małym stopniu zaangażowali się ziemianie (jako grupa zrzeszona). Jedynie w Pińczowie (woj. kieleckie) Komitet Obywatelski skupił niemal wszystkich ziemian z całego powiatu (AAN, PRM, sygn. 455: 57). Planowano zorganizowanie zebrania z ziemianami w Piotrkowie (woj. łódzkie). Natomiast ziemianie jako pojedyncze osoby angażowali się w prace na rzecz akcji, pełniąc ważne funkcje organizacyjne.

Formy przeprowadzenia akcji

Formy promocji wyrobów krajowych były różnorodne. Wykorzystywano szeroko prasę, organizowano manifestacje i wiece. Położono duży nacisk na reklamę i promocję. Służyły temu „Tygodnie”, czyli skumulowane tematyczne akcje reklamowe, m.in. Tydzień Propagando-

wy (*Tydzień Samowystarczalności Gospodarczej...* 1928, sygn. 1-G-578a-4), podczas którego starano się, aby jak największa liczba osób zetknęła się z hasłem popierania wytwórczości krajowej. Organizowano „Tydzień Obrony Bilansu Handlowego”, który rozpoczął się 27 października, czy „Tydzień Samowystarczalności” (1–8 listopada 1928 r.). Wymagano, aby na wystawy sklepowe wystawiano wyłącznie towary pochodzenia krajowego. Poza tym rozdawano odezwy, kolportowano ulotki, wywieszano w sklepach hasła (AAN, PRM, sygn. 455: 8). Przeprowadzono szeroką akcję informacyjną w teatrach i kinach. Wykorzystywano również wydarzenia poświęcone różnym uroczystościom do promowania wyrobów krajowych. Zachęcano także właścicieli zakładów przemysłowych do zmiany profilu działalności, tak aby produkcja opierała się na krajowych surowcach.

Ważną rolę w promowaniu akcji pełniła Liga Samowystarczalności Gospodarczej (*Liga Samowystarczalności Gospodarczej* 1928: 7). 10 października 1928 r. Minister Spraw Wewnętrznych zalegalizował jej statut. Organizacja ta miała na celu działalność prowadzącą do poprawienia bilansu handlowego i płatniczego kraju przez propagowanie wśród społeczeństwa polskiego idei nabywania towarów pochodzenia krajowego oraz wstrzymywanie się od kupowania towarów nieprodukowanych przez polski przemysł i rolnictwo. Powstanie Ligi nastąpiło z inicjatywy środowisk akademickich. Akcję poparły: Związek Pracy Mocarstwowej (Tomczyk 2008) i Naczelny Komitet Akademicki. Liga powstała m.in. w Poznaniu, Krakowie, Lwowie, Lublinie. W Poznaniu razem ze Związkiem Obrony Przemysłu Polskiego rozpoczęła zwalczanie importu zbędnych wyrobów zagranicznych. W woj. poleskim w Brześciu miejscowy oddział Ligi w porozumieniu z Zarządem Centralnym w Warszawie przystąpił do pracy przejawiającej się w urzędzaniu zebrań zarządu, kolportowaniu odezw i druków (AAN, PRM, sygn. 455: 59).

Ważną rolę w promowaniu produktów i surowców krajowych odgrywała prasa. Należy podkreślić pozytywne stanowisko prasy wobec akcji. Po powrocie z zebrania wojewodów w Warszawie w sprawie aktywizacji bilansu handlowego wojewoda krakowski Ludwik Darowski zwrócił się do miejscowej prasy z prośbą o poparcie akcji. Przedstawiciele prasy oświadczyli, że „całkowicie pójdą na rękę w kierunku zwalczania importu zagranicznego i popierania wytwórczości krajowej”. W woj. łódzkim prasa lokalna popierała poczynania komitetów i ogłaszała wszystkie ich komunikaty (AAN, PRM, sygn. 455: 31). W woj. nowogrodzkim miejscowa prasa zamieszczała odpowiednie artykuły, notatki i krótkie hasła. Ciekawe teksty ukazywały się również w „Tygodniku Ilustrowanym”. W woj. lwowskim ważną rolę odgrywało „Słowo

Polskie”. Inż. Stanisław Tatarczuch w artykule *O zdobycie rynku wewnętrznego dla rodzimej produkcji* ogłoszonym w numerze 277 z dnia 7 października 1928 r. zwrócił uwagę na działalność Ligi Pomocy Przemysłowej jako istniejącego już ośrodka akcji propagandowej i nawoływał do wznowienia jej prac. W „Słowie Polskim” w numerze 274 z 4 października jako artykuł wstępny ukazał się tekst *Samowystarczalność gospodarcza*. W artykule pt. *Żywa idea* w numerze 289 z 19 października omawiana była akcja aktywizacji, a tekst pt. *Niepodległość gospodarcza hasłem ludności Podhala* zawierał sprawozdanie z zebrań i zjazdów powiatowych posłów Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem. „Słowo Polskie” w poszczególnych numerach drukowało odezwy, m.in. Związku Inwalidów Wojennych, Stowarzyszenia Kupców Polskich do Kupiectwa Polskiego, Ligi Pracy. W numerze 298 z 28 października w artykule pt. *Organizacja Ligi samowystarczalności gospodarczej* omówiona została działalność Ligi oraz wymienione zostały oddziały Ligi zawiązane na terenie państwa, w tym także na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, gdzie prezesem zarządu lokalnego został Maruszewski.

Warto zwrócić uwagę, że niektóre inicjatywy regionalne były następstwem ważnych wydarzeń czy dyskusji w Warszawie. Miejscowe środowiska reagowały na bieżące wydarzenia. W numerze 299 z 29 października artykuł pt. *Czy stłumić tempo?* zawierał sprawozdanie z dyskusji Lwowskiej Izby Przemysłowo-Handlowej przeprowadzonej na zebraniu 25 października. Spotkanie to zostało zwołane po walnym zebraniu Towarzystwa Ekonomistów i Statystyków Polskich w Warszawie, gdzie podczas dyskusji 22 października urzędnicy Ministerstwa Skarbu w referatach swych podkreślili konieczność osłabienia tempa rozwoju gospodarczego w tych gałęziach przemysłu, które służą do zaspokojenia potrzeb masowego spożycia i których produkcja związana była z importem. Inne tytuły prasowe również się włączyły w dyskusję (H. S...ki 1928: 2; *Aktywizacja bilansu handlowego* 1928: 4). Wicewojewoda Zygmunt Skrzyński dołączył do swojego sprawozdania artykuł pt. *Z walki z drożyzną na Polesiu*, który ukazał się w „Expresie Poleskim”. Tekst zagrzewał ludność do bojkotowania towarów zagranicznych (AAN, PRM, sygn. 455: 59). W zeszycie „Przeglądu Społecznego” za październik 1928 r. (wydawany w Krakowie przez Księży Jezuitów) znany publicysta ks. Jan Urban zamieścił wstępny artykuł pt. *Zaufanie do Państwa*, w którym napisał: „Na społeczeństwie całym ciężar jeszcze poważniejsze obowiązki: ograniczanie dobrowolne tych potrzeb, które pociągają za sobą odpływ pieniędzy za granicę – zrozumienie, że twardą pracą i oszczędnym życiem musimy jeszcze spłacać okup katastrofy wojennej i uzyskanej niepodległości, zaprzestanie liczenia na rząd jako -

opatrność mającą o wszystkim myśleć, a usilne organizowanie prywatne tych dziedzin życia, które mogą wzmóc dobrobyt powszechny” (AAN, PRM, sygn. 455: 51–52).

Ważną formą promocji akcji były wiece. 4 listopada w Lublinie w sali kina „Corso” odbył się duży wiec obywatelski, na który przybyło około 2000 osób. Podczas tego wydarzenia przemawiali trzej referenci, którzy kierowali swe wystąpienia do konkretnych odbiorców. Dyrektor Ewert mówił o skutkach ujemnego bilansu handlowego, Janina Komornicka zwróciła się szczególnie do kobiet (Jakimowicz 2017: 118), a [Czesław] Martyniak do młodzieży akademickiej. Organizatorzy zadbali również o oprawę tego spotkania. Po wiecu uformował się pochód z orkiestrą kolejarzy na czele. W pochodzie niesiono kilkanaście transparentów wykonanych przez słuchaczy Wolnej Szkoły Malarstwa i Rysunku Ludwika Mehofferowej. Po przemówieniu mec. Tadeusza Grafczyńskiego nastąpiło rozwiązanie pochodu (AAN, PRM, sygn. 455: 37; Wolski 1973). W woj. poleskim w Pińsku oddział Ligi Samowystarczalności Gospodarczej urządził 4 listopada wiec z udziałem około 400 osób (AAN, PRM, sygn. 455: 59). W Piotrkowie (woj. łódzkie) 18 listopada również odbył się wiec. W Radomiu Komitet Obywatelski zorganizował manifestacje uliczne z udziałem Federacji Związków b. Obrońców Ojczyzny (AAN, PRM, sygn. 455: 57). Związek Towarzystw Powstańców i Wojaków urządził 28 października 1928 r. manifestację obywatelską w Grudziądzu.

Ważne były również spotkania, które organizowano specjalnie w celu promocji krajowych produktów i surowców, ale również zebrania poświęcone innym wydarzeniom. W Lublinie 23 września zorganizowane zostało zebranie Tymczasowego Komitetu Wojewódzkiego, przy udziale przedstawicieli przemysłowców i kupców obu wyznań, szkolnictwa i różnych organizacji społecznych. Na zebranie to przybył z Warszawy delegat Ligi Mocarstwowego Rozwoju Polski radca Florjanowicz i w obszernym przemówieniu wyjaśnił zgromadzonym istotę ujemnego bilansu handlowego. W związku z odbywającym się w tym dniu Wojewódzkim Zjazdem Ochotniczych Straży Ogniowych liczącym około 2000 delegatów, przedstawiciele z całego województwa, „prelegent wykorzystał nastrój obecnych wywołując swem przemówieniem oddźwięk wśród słuchaczy, którzy powracając do domu rozpowszechnią tą ideę w szerokich warstwach społeczeństwa” (AAN, PRM, sygn. 455: 39–40). W Radomiu na akcję propagandową wykorzystano zjazd rzemieślniczy, który odbył się w tym mieście. W Łęczycy (woj. łódzkie) Liga Popierania Wytwórczości Krajowej zajmowała się organizowaniem odczytów, m.in. referat wygłosił inspektor Karol Górczany na zjeździe wójtów

i sekretarzy gminnych (AAN, PRM, sygn. 455: 47; Dziennik Urzędowy 1931: 294). W Lublinie 3 listopada w sali Stowarzyszenia Urzędników Państwowych odbyło się zebranie przedstawicieli organizacji społecznych, w którym wzięło udział przeszło sto osób. Na zebraniu tym referat wygłosił przybyły z Warszawy delegat centrali Ligi dyrektor Ewert. Spotkanie zakończyła ożywiona dyskusja (AAN, PRM, sygn. 455: 37). Hasła popierania wytwórczości krajowej propagowano w Poznaniu na odczytach i wiecach, poprzez urządzenie „doraźnych demonstracji” (AAN, PRM, sygn. 455: 24–25) w lokalach publicznych i wygłaszanie krótkich przemówień podczas przerw w teatrach i kinach. Poza tym odbywały się w mieście propagandowe przedstawienia filmowe. W woj. lubelskim wykorzystano kinematograf: „propaganda jest prowadzona okolicznościowo oraz w kinematografach za pomocą krótkich a treściwych przemówień w czasie przerw podczas wyświetlania obrazów” (AAN, PRM, sygn. 455: 40).

Popularne w tym okresie były tematyczne wydarzenia organizowane w ciągu tygodnia lub w wersji skróconej, w ciągu jednego dnia. Przykładowo, w województwie poznańskim zorganizowano „Tydzień Samowystarczalności” (1–8 listopada 1928 r.). Poznańska Liga Samowystarczalności Gospodarczej zorganizowała „Tydzień Obrony Bilansu Handlowego”, który rozpoczął się 27 października (*30.000 akademików... 1928: 2*). W Krakowie w dniach 1–7 listopada 1928 r. zorganizowano „Tydzień Samowystarczalności Gospodarczej”. Urządzano odczyty w teatrach, kinach, szkołach. Korzystano z radia. Zachęcano kupców do wystawiania na wystawy sklepowe tylko krajowych produktów. W woj. lubelskim i łódzkim planowano urządzenie tygodnia poświęconego propagandzie samowystarczalności. Natomiast „Dzień Oszczędności” został zorganizowany w woj. kieleckim. W województwie tarnopolskim 4 listopada zaplanowano obchody „Dnia Oszczędności i Spółdzielczości”.

W Łasku (woj. łódzkie) w urzędach planowano wywiesić plakaty z napisem „Kupujcie wyroby krajowe” oraz stemplować korespondencję urzędową stemplem z napisem „Kupujcie wyroby krajowe” (AAN, PRM, sygn. 455: 47). W woj. krakowskim zrodził się plan, aby Liga Pomocy Przemysłowej opracowała wywieszki, które będzie się wręczać kupcom, np. „Tu sprzedaje się towar krajowy” (AAN, PRM, sygn. 455: 56). Na terenie powiatu konińskiego (woj. łódzkie) rozlepione zostały afisze z odezwą do społeczeństwa, wydrukowano 10 000 ulotek rozpowszechniających ideę popierania wytwórczości krajowej (AAN, PRM, sygn. 455: 46).

Dobrym pomysłem było urządzenie konkursów. Izba Przemysłowo-Handlowa w Poznaniu 22 września 1928 r. ogłosiła konkurs na pracę „Środki aktywizacji polskiego bilansu handlowego” (AAN, PRM,

sygn. 455: 36). Pierwszą nagrodę w konkursie w wysokości 4 tys. zł otrzymała praca dra Rogera Battaglii pt. *Aktywizacja bilansu handlowego*. Została ona wydana drukiem w 1930 r. (Battaglia 1930). Drugą nagrodę w wysokości 2 tys. zł otrzymał Henryk Grabiański za pracę *Srodki aktywizacji polskiego bilansu handlowego* i również ona została opublikowana w 1930 r. (Grabiański 1930). Stowarzyszenie Kupców Chrześcijańskich i Związek Drogerzystów ogłosiły w Poznaniu konkurs okien wystawowych udekorowanych wyłącznie wyrobami przemysłu rodzimego. Komisarz Rządu m.st. Warszawy zaproponował ustanowienie nagród za wyprodukowanie w kraju artykułów sprowadzanych dotychczas z zagranicy.

Nie wszystkie zaplanowane akcje dochodziły do skutku, najczęściej z przyczyn losowych, niezależnych od organizatorów. Zapowiedziany na 20 października wiec w Pińsku został przesunięty na 4 listopada. Nie odbyło się 26 października spotkanie ze sferami wojskowymi w Twierdzy Brzeskiej z powodu niespodziewanego defektu w elektrowni (AAN, PRM, sygn. 455: 43).

Premier i minister spraw wewnętrznych zachęcali wojewodów do akcji przekształcenia ryżowni działających na podległym im terenie w kaszarnie, ponieważ ryż importowano. W tej sprawie wydano specjalne instrukcje. Na terenie województwa krakowskiego działały dwie ryżarnie: „Łuszczarnie i Młyny Krakowskie” oraz „O ryżach” (AAN, PRM, sygn. 455: 49-50). Towarzystwo „Łuszczarnie i Młyny Krakowskie” po rozmowach ze sferami rządowymi oświadczyło, że zastosuje się i przerobi ryżownię na wytwórnię kasz. Właścicielami zakładu była spółka Wesserberger i Roteich. 29 września 1928 r. towarzystwo pisemnie poinformowało wojewodę, że proces przekształcenia zakładu z ryżowni na wytwórnię kasz dobiegł końca i że po dokonanej przeróbce będzie produkowała wszystkie gatunki kasz. Ryżownię tę 1 października odwiedził osobiście Prezes Rady Ministrów. Niestety 6 października w zakładzie wybuchł pożar (*Pożar młynów i łuszczarni ryżu...* 1928: 2). Właściciele ryżowni „O ryżach” na przerobienie jej w kaszarnię nie zgodzili się, oświadczając jedynie, że będą sprowadzali surowiec (ryż) via Gdynia i że w tej sprawie będą interweniować u ministra przemysłu i handlu (AAN, PRM, sygn. 455: 49-50). Akcja przerabiania ryżowni w kaszarnie wpisywała się w politykę państwa względem importu (Majcher-Ociesa 2018: 46-48).

Promowanie krajowych produktów było prowadzone równoległe z hasłami bojkotu towarów importowanych. W niektórych miastach (np. w Wieluniu) osoby kupujące towary zagraniczne mogły zetknąć się z rodzajem nacisku towarzyskiego określonego jako: „pręgierz opinji

publicznej”, a w Radomsku z niesprecyzowanym „ostracyzmem towarzyskim” (AAN, PRM, sygn. 455: 29). W niektórych miejscach pozbyto się elementu dobrowolności, a jego miejsce zajął przymus. W pow. lubartowskim (woj. lubelskie) zainicjowano „specjalne odznaki rozpowszechniane wśród ludności dla wzajemnej kontroli” (AAN, PRM, sygn. 455: 41). Organizatorzy akcji zdawali sobie sprawę z zagrożeń. W Wieluniu w wytycznych prowadzenia akcji w jednym z punktów czytamy: „zwraca się uwagę ażeby akcja ta nie przemieniła się w szykany” (AAN, PRM, sygn. 455: 30). Wątpliwości może budzić natomiast pomysł Komisarza Rządu m.st. Warszawy. Zarządził on ograniczenia wjazdu do Warszawy zagranicznych artystów kabaretowych i scenicznych.

Wśród działaczy samorządowych zgłaszano postulaty dotyczące poprawy funkcjonowania rynku wewnętrznego. Oto niektóre z nich. Działacze z województwa poznańskiego wzywali do racjonalniejszej organizacji produkcji oraz intensywniejszego wykorzystania posiadanych bogactw naturalnych (AAN, PRM, sygn. 455: 24). Wojewoda wołyński Henryk Józewski zainteresował się zwiększeniem możliwości eksportowych przez obniżenie kosztów produkcji. Stowarzyszenie Techników w Łucku zobowiązało się do dokonania modernizacji urządzeń technicznych i odciążenia przemysłu miejscowego od nieprodukcyjnych rozchodów przy nieekonomicznej pracy instalacji przemysłowych (kotłów parowych, silników itp.) (AAN, PRM, sygn. 455: 3). Komisarz Rządu m.st. Warszawy zasugerował ustalenie listy wyrobów sprowadzanych obecnie z zagranicy, które mogą być zastąpione przez produkty krajowe. W woj. krakowskim zaakcentowano potrzebę tworzenia nowych zakładów przemysłowych w kraju celem wyrobu tych towarów, które – jak np. jedwabie – muszą być prawie w całości sprowadzane z zagranicy. Natomiast Edmund Makowski (dyrektor Banku Polskiego w Krakowie) postulował „odmawianie kredytu sprowadzającym towar z zagranicy” jako dobry sposób na aktywizację bilansu handlowego Polski (AAN, PRM, sygn. 455: 56).

Komisarz Rządu m.st. Warszawy zainteresował się również złożoną sprawą skór krajowych. Ze względu na uszkodzanie ich podczas zdejmowania nie mogły one osiągnąć wystarczająco wysokiej ceny na rynku, jak również zaspokoić potrzeb miejscowych odbiorców, którzy zmuszeni byli sprowadzać skóry o odpowiedniej jakości z zagranicy. W celu dostosowania się do popytu Miejska Rzeźnia w Warszawie nabyła specjalny aparat do zdejmowania skór. Wprowadzony został również system indywidualnych nagród za należyte zdejmowanie skór oraz kar za uszkodzenie. Każda skóra oprócz plomby ogólnej posiadać miała plombę z inicjałami zdejmującego (AAN, PRM, sygn. 455: 8–9).

Podsumowanie akcji

Akcję promowania krajowych produktów i surowców z 1928 r. można uznać za udaną. Warto przytoczyć podsumowanie akcji napisane przez ministra spraw wewnętrznych Sławoja Składkowskiego w liście do prezesa rady ministrów Kazimierza Bartla ze stycznia 1929 r. Z tonu pisma wynika, że minister był zadowolony z efektów, pewne pomysły uznał za interesujące i możliwe do zastosowania. Stwierdził: „Z całego zbioru sprawozdań, które Panu Prezesowi w odpisach przesłałem, widoczne jest, że akcja odnośna polegała przede wszystkim na uświadamianiu szerokich rzesz społeczeństwa o powadze zagadnienia, niemniej jednak zasługują na uwagę pewne posunięcia mające charakter działania bezpośredniego” (AAN, PRM, sygn. 455: 61). Autor zdawał sobie sprawę z różnic dzielnicowych, że każde województwo inaczej podeszło do tego zagadnienia, ale te różnice nie wszędzie determinowały sposób wykonania. Uważał, że rozwiązania, które sprawdziły się w jednym województwie, można było wypróbować w innych. Może przyniosą pożądane efekty. Zwrócił uwagę na udział w akcji młodzieży akademickiej, gimnazjalnej oraz duchowieństwa: „W dziale propagandowym młodzież akademicką zachęcono do agitacji wszędzie, gdzie tylko istnieją wyższe uczelnie. Zwraca jednak uwagę, że nie wszędzie zwrócono się równie intensywnie do młodzieży szkół niższych i średnich oraz nauczycielstwa, i nie wszędzie wykorzystano ten niesłuchanie do propagandy nadający się element. Również zasługuje na uwagę oddziaływanie na prowincji za pośrednictwem kleru” (AAN, PRM, sygn. 455: 61). Uważał, że kinematograf nie został w pełni doceniony i wykorzystany: „Kinematograf, rozpowszechniony dzisiaj nawet po najbardziej zapadłych miejscowościach prowincjonalnych, nie wszędzie użyty był za narzędzie propagandy samowystarczalności, a film jest potężnym środkiem agitacyjnym” (AAN, PRM, sygn. 455: 61). Dobrym pomysłem było również zakładanie biur informacyjnych i aktywizowanie niektórych organizacji społecznych: „Do szczęśliwych pomysłów zaliczyć należy organizację biur informacyjnych o wytwórczości krajowej, nie wystarcza bowiem chęć nabycia krajowych towarów dla własnego użytku czy dla handlu, trzeba jeszcze znać źródła nabycia produkcji krajowej. Także wykorzystanie zjazdów przedsięwziętych w innych celach np. zjazdów strażackich i t.p. do propagandy samowystarczalności jest pomysłem i godne naśladowania. Poparcie działalności czynnej już przed wojną w Małopolsce Wschodniej «Ligi pomocy przemysłowej», Ew. poparcie powstałej przed kilku laty, a nierozwijającej się już z powodu braku poczucia szerszych kół: «Ligi Niezapominajki», jako organizacji celowych, należy do posu-

nieć niezbędnych do skoordynowania przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu” (AAN, PRM, sygn. 455: 62). Na uwagę zasługiwały również niektóre konkretne działania: „Przechodząc do zarządzeń bezpośrednich, upatruję celowość zakazów pobytu obcym aktorom kabaretowym, którzy cieszą się złą sławą przemytników konfekcji i galanterji oraz pachnidła, a pozatem eksploatują swój zawód angażując się wyłącznie za Wysokiem wynagrodzeniem dolarowem i wywożą dużo waluty zagranicę. Do użytecznych posunięć muszą zaliczyć wspomniane w sprawozdaniu Wojewody Krakowskiego zarządzenie dyrektora tamtejszego oddziału Banku Polskiego nieprzyjmowania do dyskonta weksli kupieckich, jeżeli udzielony kredyt miałyby służyć na pokrycie zobowiązań zagranicznych” (AAN, PRM, sygn. 455: 62). O udanej akcji wspominał również Eugeniusz Kwiatkowski, który stwierdził, że „Upředzenie do towaru krajowego znikło prawie zupełnie” (Kwiatkowski 1988: 76).

Można zadać sobie pytanie: czy akcja wspierania krajowych produktów i surowców wywarła jakikolwiek wpływ na import i eksport? Według danych o bilansie handlowym Polski w 1927 r. przywóz do Polski wynosił 2892 mln zł, a wywóz 2515 mln zł. Saldo osiągnęło poziom -377 mln zł. W 1928 r. przywóz wynosił 3362 mln zł, wywóz 2508 mln zł, a saldo: -854 mln zł, najwyższe w całym okresie międzywojennym (patrz tab. 1). Natomiast w 1929 r. ujemne saldo zmniejszyło się do -298 mln zł, przywóz zmniejszył się do 3111 mln zł, a wywóz zwiększył do 2813 mln zł, czyli sytuacja się polepszyła.

Tabela 1. Bilans handlowy Polski w latach 1925–1930

Table 1. Poland's trade balance in 1925–1930

Lata	Przywóz	Wywóz	Saldo
1925	2755	2188	-567
1926	1539	2246	+707
1927	2892	2515	-377
1928	3362	2508	-854
1929	3111	2813	-298
1930	2246	2433	+187
1931	1468	1879	+411

Źródło: *Mały Rocznik...* 1939: 162.

Analizując wysokość importu niektórych towarów, zauważamy znaczne obniżenie ich przywozu w analizowanym przez nas okresie, np. skóry surowe (w 1928 r. 22 tys. ton, 1929 r. – 15 tys. ton, 1931 – 18 tys. ton, 1932 – 16 tys. ton oraz w 1928 r. 74 mln zł, 1929 r. – 42 mln zł, 1931 – 31 mln zł, 1932 – 18 mln zł (*Mały Rocznik...* 1936: 109), papier

i wyroby z niego (w 1928 r. 71 tys. ton, 1929 r. – 62 tys. ton, 1931 – 40 tys. ton, 1932 – 31 tys. ton oraz w 1928 r. 67 mln zł, 1929 r. – 67 mln zł, 1931 – 40 mln zł, 1932 – 24 mln zł (*Mały Rocznik...* 1936: 109). Należy brać pod uwagę to, że podczas wielkiego kryzysu gospodarczego wymiana z zagranicą została ograniczona, ale i tak tendencja spadkowa w imporcie niektórych towarów jest widoczna. Pomimo pewnego uspokojenia w 1929 r. nadal zajmowano się bilansem handlowym Polski (Paygert 1930).

W 1928 r. polski rząd postanowił rozwiązać problem ujemnego bilansu handlowego w sposób racjonalny. Najpierw powołano komisje, które miały zbadać sytuację kryzysową. Następnie zastosowano dostępne narzędzia, czyli manipulowanie cłami (wprowadzono nową taryfę celną, korzystano ze zwrotów cła, cła wywozowego, ulg celnych), ograniczenia ilościowe (reglamentację przywozu) i subsydia (Łapa 2002: 146–149). Akcja promowania krajowych towarów i surowców była jednym z elementów łagodzenia ujemnego bilansu handlowego i wpisywała się w politykę gospodarczą sfer rządzących realizowaną przez cały okres międzywojenny (Majcher-Ociesa 2019: 123–126).

Zakończenie

W 1928 r. Polacy świętowali 10. rocznicę odzyskania niepodległości przez Polskę. Przy tej okazji sfery rządowe postanowiły przeprowadzić akcję popierania krajowej wytwórczości oraz zmniejszyć ujemny bilans handlowy. Akcja została zaplanowana. Pomysł wyszedł ze sfer rządowych. Kto był pomysłodawcą z imienia i nazwiska – nie udało się ustalić. Pomysł został przedstawiony na zjeździe wojewodów 17 września 1928 r. w Warszawie. Wojewodowie wyznaczyli osoby odpowiedzialne i przystąpiono do spisywania pomysłów oraz wyboru organizacji i grup docelowych, które należało wskazać do realizacji. Działano szeroko. Odwołano się do organizacji, które powstały wcześniej i cieszyły się szacunkiem w społeczeństwie. Dużo zależało od preferencji i aktywności wojewody oraz specyfiki województwa. Każde województwo zaproponowało inne rozwiązania, opierając się na swojej tradycji i możliwościach. Propozycje przesyłano do MPiH w postaci sprawozdań. Realizacja pomysłu promocji krajowych produktów i surowców łączyła w sobie aktywność na wielu płaszczyznach: politycznej, gospodarczej i społecznej. Była to akcja realizująca wiele celów i aktywizująca wiele środowisk.

W akcję zaangażowała się liczna grupa osób. Początkowo nad wytycznymi pracowały sfery rządowe, następnie administracja, a na końcu

społeczeństwo. Zaangażowano wybrane grupy zawodowe, głównie inteligencję: urzędników, nauczycieli, księży, policjantów. Odwołano się do kobiet, które głównie robią zakupy domowe. Ważną grupą zaangażowaną w akcję byli nauczyciele, uczniowie i studenci. Szczególnie ci ostatni organizowali spektakularne wydarzenia. Do udziału w akcji zaproszono Żydów i osoby wyznania prawosławnego. Nie uczestniczyli w niej natomiast Niemcy. Akcję poparli politycy partii prorządowej BBWR oraz opozycyjna endecja (początkowo nieufna). Niewątpliwie grupą docelową akcji z jednej strony byli właściciele sklepów, a z drugiej ich klienci. W mniejszym zakresie zainteresowanie skierowano na przemysłowców. Wśród osób zaangażowanych w promowanie krajowej wytwórczości znaleźli się regionalni działacze patriotyczni i społecznicy.

Formy realizacji pomysłu były bardzo różne. Organizowano spotkania, wiece, pochody, pogadanki, rozdawano ulotki. Prasa miała znaczny udział w nagłośnieniu akcji promowania krajowych produktów i surowców. Wykorzystywano nowoczesne środki przekazu, np. kino czy radio. Na uwagę zasługują różne sposoby oznaczania krajowych produktów. Zachęcano do dekorowania wystaw sklepowych tylko krajowymi produktami. Ogłaszano konkursy. Organizatorzy starali się, aby pozytywna akcja promowania krajowych produktów i surowców nie przekształciła się w negatywną działalność opartą na bojkocie i zastraszaniu.

Na przykładzie promowania wytwórczości krajowej możemy prześledzić schemat działania sfer rządowych w kwestii wywołania pewnych określonych efektów w społeczeństwie. Akcja miała również pokazać zaangażowanie rządzących na rzecz dobra wspólnego. Utwierdzano w ten sposób społeczeństwo w przekonaniu, że rząd oraz samorząd starają się przeciwdziałać bieżącemu kryzysowi gospodarczemu, czyli walczą w różny sposób z ujemnym bilansem handlowym. Sfery rządowe zadowolone były z osiągniętych efektów. Akcja przyniosła różne korzyści i pomysły, które obóz rządzący mógł wykorzystać w przyszłości.

Ważnym czynnikiem, który starano się wyzyskać w realizacji założonego pomysłu, był patriotyzm na płaszczyźnie gospodarczej. Społeczeństwo zostało uświadomione, że może wywierać wpływ na bilans handlowy kraju i że od świadomego wyboru obywatela zależy dobrobyt wszystkich. Poprzez kupowanie polskich produktów dajemy pracę polskim producentom. Korzystając z polskich surowców, dajemy pracę krajowym kopalniom. Podciągnięto udział w akcji pod zachowania patriotyczne. Był to również odruch samoobrony kraju słabszego gospodarczo przed zalewem jego rynku wewnętrznego przez towary wyprodukowane przez silne gospodarki Niemiec, Francji czy Anglii. Przy realizacji współpracowano z organizacjami o patriotycznej przeszłości.

Promowano zachowania patriotyczne polegające na kupowaniu krajowych produktów oraz starano się „wyplenić w społeczeństwie przesąd o wyższości towarów zagranicznych i wpajać w ludność przy każdej nadarzającej się okazji zasady racjonalnej samowystarczalności i przekonanie, że w kraju wyrabia się towary nie tylko wcale nie gorsze od zagranicznych, lecz częstokroć znacznie przewyższające swą dobrocią towary obce i że nieomal wszystkie rzeczywiste potrzeby życia mogą być już pokryte przez produkcję krajową” (AAN, PRM, sygn. 455: 21).

Przed nami roztacza się też ciekawa wizja społeczeństwa, przed którym postawiono zadanie ważne z punktu widzenia interesu narodowego, gospodarczego („I ty masz wpływ na bilans handlowy Polski”). Problem indywidualnych wyborów konsumenckich przeniknął do przestrzeni publicznej. Akcja stała się przedmiotem codziennych rozmów Polaków, dyskutowano na tematy gospodarcze, zdając sobie sprawę z ich wagi oraz wpływu konsumenta na system wymiany handlowej. Akcja miała charakter pozytywny, wspierający i jednoczący całe społeczeństwo, bez względu na pochodzenie (podobnie jak dzisiaj promuje się czytanie etykiet kupowanych produktów i wybieranie polskich towarów z kodem rozpoczynającym się od 590 czy akcje z logo „Teraz Polska”, „Produkt Polski” i „Polski Producent”). Odezwe społeczeństwa był znaczny i pozytywny.

Literatura

- 30.000 akademików w walce o czynny bilans handlowy*, 1928, „Goniec Częstochowski”, nr 244.
- Archiwum Akt Nowych, Prezydium Rady Ministrów, sygn. 455.
- Archiwum Narodowe w Krakowie, Urząd Wojewódzki w Krakowie, sygn. 537.
- Tydzień Samowystarczalności Gospodarczej w Warszawie – pochód propagandowy*, 1928, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. I-G-578a-4.
- Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej 1931, nr 7.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 1927 r. o oznaczeniu pochodzenia niektórych towarów krajowych w wewnętrznym handlu detalicznym, DzU 1928, nr 7, poz. 43.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 1929 r. zmieniające niektóre postanowienia rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 1927 r. o oznaczeniu pochodzenia niektórych towarów krajowych w wewnętrznym handlu detalicznym, DzU 1929, nr 50, poz. 409.
- Ustawa z dnia 9 marca 1934 r. o oznaczeniu wyrobów wytwórczości polskiej, DzU 1934, nr 31, poz. 273.
- Mały Rocznik Statystyczny z 1936 r.*, Warszawa 1936.
- Mały Rocznik Statystyczny z 1939 r.*, Warszawa 1939.
- Prawo przemysłowe*, zebrał i opracował R.S. Ślaski, 1934, Warszawa.

- Aktywizacja bilansu handlowego*, 1928, „Kurjer Polski”, nr 286, z 15.10.
- Battaglia R., 1930, *Aktywizacja bilansu handlowego*, Poznań.
- „*Bierność*” naszego bilansu handlowego, 1928, „Nowy Dziennik”, nr 353.
- Brzeski R., 1927, *Referat o znaczeniu gospodarczem Górnego Śląska*, [Katowice].
- Budżet a bilans handlowy*, 1928, „Naprzód”, nr 217.
- Dufrat J., 2013, *W służbie obozu marszałka Józefa Piłsudskiego. Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet (1918–1939)*, Kraków–Wrocław.
- Durka J., 2017, *Wystawa wołyńska 1928 roku – organizacja i znaczenie [w:] Między mitem a rzeczywistością. Kresy Wschodnie w XIX i XX wieku*, red. A. Dawid, J. Luśsek, Bytom–Opole.
- Działalność Śląskiego Towarzystwa Wystaw i Propagandy Gospodarczej 1928–1929*, 1929, Katowice.
- G., 1928, *Najprostsze rozwiązanie*, „Goniec Częstochowski”, nr 181.
- Grabiański H., 1930, *Środki aktywizacji polskiego bilansu handlowego*, Poznań.
- Henning-Michaelis E. dr, 1928, *W dziesiątą rocznicę*, „Kurjer Warszawski”, nr 208, z 29.07.
- H. S...ki, 1928, *Nie dusić, ale zwolnić nieco tempo rozwoju gospodarczego*, „Kurjer Poranny”, nr 288, z 16.10.
- Jakimowicz A., 2017, *Działalność kobiet w lubelskim samorządzie miejskim w latach 1919–1939*, „Rocznik Lubelski”, t. 43.
- Kielska E., 2010, *Działalność oświatowa Stowarzyszenia Kupców Polskich w Radomiu w okresie międzywojennym*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 55/2.
- Konferencja aprowizacyjna pp. Wojewodów*, 1928, „Naprzód”, nr 216.
- Krzyżanowski A., 1928, *Bierny bilans handlowy*, Kraków.
- Ku Polsce*, 1928, „Prawda” z 5.09.
- Kwiatkowski E., 1988, „*Rzecz najważniejsza Polska*”. *Wybór myśli politycznych i społecznych*, Kraków.
- Landau Z., Tomaszewski J., 1971, *Gospodarka Polski Międzywojennej*, t. II: 1924–1929, Warszawa.
- Liga Samowystarczalności Gospodarczej*, 1928, „Goniec Częstochowski”, nr 245.
- Łapa M., 2002, *Modernizacja państwa. Polska polityka gospodarcza 1926–1929*, Łódź.
- Majcher-Ociesa E., 2018, *Początki interwencjonizmu państwowego w przemyśle II Rzeczypospolitej [w:] Gospodarczy bilans otwarcia polskiej niepodległości w 1918 roku*, red. T. Głowiński, M. Zawadka, Wrocław.
- Majcher-Ociesa E., 2019, *Interwencjonizm państwowy w przemyśle Drugiej Rzeczypospolitej w latach 1930–1939*, Kielce.
- M.G., 1928, *Aktywizacja naszego bilansu handlowego a eksport wytwórczości polskiej*, „Goniec Częstochowski”, nr 191.
- Manifestacja akademików w Warszawie*, 1928, „Goniec Częstochowski”, nr 246.
- Manifestacja w Warszawie przeciwko importowi*, 1928, „Goniec Częstochowski”, nr 242.
- Mroczo M., 1977, *Związek Obrony Kresów Zachodnich 1921–1934. Powstanie i działalność*, Gdańsk.
- O podniesienie polskiego eksportu*, 1928, „Nowy Dziennik”, nr 259.
- Obchód 10-lecia*, 1928, „Kurjer Warszawski”, nr 301, z 30.10.
- Paygert K., 1930, *Z powodu aktywizacji bilansu handlowego w II półroczu 1929*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, nr 2.
- Położenie gospodarcze Polski*, 1928, „Naprzód”, nr 215.
- Pożar młynów i łuszczarni ryżu pod Krakowem*, 1928, „Goniec Częstochowski”, nr 234.

- Przyczyny słabości naszej ekspansy gospodarczej*, 1928, „Nowy Dziennik”, nr 239.
- Rząd w poszukiwaniu przyczyn deficytu bilansu handlowego*, 1928, „Głos Narodu”, nr 256.
- Skrzypek M., 2012, *Zygmunt Żurawski (1873–1962) – polityk południowo-zachodnich kresów II Rzeczypospolitej*, „Wieki Stare i Nowe. Tom specjalny”.
- Sytuacja przemysłu wielkopolskiego*, 1928, „Goniec Częstochowski”, nr 159.
- Tomczyk R., 2008, *Mysł mocarstwowa. Z dziejów młodego pokolenia II Rzeczypospolitej*, Szczecin.
- Turski M., 1928, *Problem aktywizacji bilansu handlowego*, „Przemysł i Handel”, z. 28, z 7.07.
- Upust krwi*, 1928, „Naprzód”, nr 208.
- Wielki film propagandowy polskiego przemysłu*, 1928, „Goniec Częstochowski”, nr 165.
- Wierzbicki A., 2001, *Żywy Lewiatan. Wspomnienia*, Warszawa.
- Wolski S., 1973, *XXV lat adwokatury lubelskiej*, „Paestra”, nr 17/6.
- Wspólne wysiłki celem unormowania bilansu handlowego*, 1928, „Goniec Częstochowski”, nr 227.

"Buy Polish products". Initiative to support domestic production in 1928 in connection with the 10th anniversary of regaining independence

Abstract

The initiative of supporting domestic production in 1928 was pre-planned. The idea came from government circles, while the implementation was handed over to voivodes and starostas, and the participation of society, including representatives of social and economic organizations. The guidelines were presented at the meeting of voivodes on September 17, 1928 in Warsaw. Voivodes appointed persons responsible for implementation, an action plan was developed, ideas were written down and organizations and target groups were selected to be involved in implementation. Then the initiative was launched. The article consists of five sections, the first of which presents the assumptions of the initiative to promote domestic goods and raw materials and its first informational stage, then describes the implementation of the initiative broken down by contractors and forms of implementation. After the presentation of the implementation, there is a summary of the events. The text ends with a conclusion. The aim of the article is to present the initiative of promoting domestic production as a positive phenomenon that unifies the society of the Second Polish Republic in 1928, as part of the celebration of the 10th anniversary of Poland regaining independence.

Key words: 1928, initiative to support domestic production, negative trade balance, Second Republic of Poland, 10th anniversary of regaining independence